

BROD (75) *sb m*

bród, brod-.

sg N bród (7). ◊ *G* brodu (20). ◊ *A* bród (23). ◊ *I* brodem (6); -em (1), -(e)m (5). ◊ *L* brodzie (2). ◊ *pl N* brody (5). ◊ *G* brodów (3); -ów (2), -(o)w (1). ◊ *A* brody (9).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Płytkie przejście w poprzek rzeki, jeziora lub stawu, przez które można przejść lub przejechać konno, wozem; przeprawa; *vadum* Murm, BartBydg, Mącz, Calep, Cn (49) : Murm 24; BartBydg 164b; UstPraw E2; BielKron 46v, 49v; Brevia, Mieyfcá gdzie miałka wodá yeft/ Brody. Mącz 27a; Vadum, Bród. Mącz 472c, 152a, 252d, 365c, 472c [2 r.]; GórnDworz Q4; Bo przygody/ Czynią wrzody/ Iáko wody/ Gdzie złe brody RejZwierc A; Piotrá Pfonkę przerzeczonego dla przepiegowania brodu ná Wifle pośláli StryjKron 437, 135; Calep 511b, 1099a, 1099b; SarnStat 644, 684, 1110, 1307; KlonFlis C2; KlonWor 51.

Zwroty: »brodem jechać«: Gdzye mofty czynią nie dla potrzeby iedno dla swego pożytku/ [...] może moft zrzucić á brodem iechać UstPraw E2.

»naleźć brod« (3): Ale Tatarzy [...] nalałszy brod, w noczy cię przebili MiechGlab 15; BielKron 229; StryjKron 437.

»przebrnąć, przejść, przeprowić się przez brod« (3): Przeydą [Asyryjczycy] przez brody Iordánu/ á nocleg ich będzie w Gábáá BibRadz Is 10/29; Mącz 462d; BudBib Gen 32/22.

»szukać, patrzeć brodu« [szyk zmienny] (2): Krzykną oni háy háy háy/ łuki tu trzáfkaíjąc/ Czech przez ftaw co naprofciey/ brodu nie pátrzáíjąc. RejFig Cc6v; żebyś miał co raz czekać lodu/ Lub łzukać brodu. Musiałby fię też przeprowy przepoścíć/ Byś co raz rzeki miał łzalone moścíć KlonFlis C3v.

a. Woda, rzeka, morze; nurt, prąd, fala (często w *pl*) (15) : Lodzi bukowa któraś gładkiey Twarzy páfterzá Pryámczyká Mokremi łonych wod ściełzkámi Do przezroczyftych Eurotowych Brodow nośilá KochOdpr C3v; KochPs 105, 121; A ten/ który to wielkim fwym ftáraniem íprawił/ [...] Wifłę/ która niezáwždy przewoźniká łucha/ Moftem ípętał: bród wielki/ ále drógá fucha. KochFr 89; Y Ktoż háyno ná brzegách Strymonowey wody Ták piękne fwym żáłołnym gráníem ímućí brody? WitosłLut A4v.

Zwrot: »brod przebyć« (3): [Pan] Morze w twárdy grunt obraca/ Byftre rzeki na wfpák wraca/ Anichmy ftóp omoczyli/ A brody wielkie przebyli. KochPs 94, 160; Zebych ia téz [...] on bród mógl przebyć/ przez który Srogi iákiś przewoźnik woží bládé cíęnie KochTr 13. Cf »słony brod«.

Wyrażenia: »brod morski« = *morze*: Okażelz łáfkę/ y fwé śmiłowánié Dżiwné nád ludem swoim: o vfánié Wízech ziemłkich gránic/ y nieprzebytego Brodu morłkiego. KochPs 93.

»głęboki (najgłębszy) brod« (2 : 1): Tyś nád Lucełną cíagnął/ którój bród głęboki Tuż tám od fláku twego wpada w Tud łzeroki. KochJez B2; Nie obronią tu łubtylne wywody/ By łuchoścíą zwác y nagłębłze brody WisznTr 24; Skoro zás polá śniegiem/ á głębokie brody Mroźna Zimáprzykryłá cíerpliwémi lody KochPam 83.

»rzeczne brody« = *rzeki*: Y kámiem ftáł/ y koło/ ftály rzeczne brody/ W ten czás głodny Tántáłus zálápił kęs wody. KochTarn 76.

peryfr. »słony brod« = *morze*: Morze wyszło: á oni gościńcem gotowym Miedzy dwa wodné mury łony bród przebyli *KochPs* 160.

W przen (1) :

Zwrot: »przebyć brody«: Látwiuchno ták przebędziefz roznopłynne brody/ Y przedfiwzięcie fkończyfz bez znáčzney przygody. *RybGęśli* Cv.

Przen (1) :

Zwrot: »być w brodzie« = *wpaść, skompromitować się*: LEpiéy było zaráz w bród/ ftárzy ták mawiáli/ Ktorzy fykophánciiéy nikąłká nie ználi. A tyś wolał przez ławy [*obludnie*]: á przecięś był w brodzie *PudłFr* 43.

2. Właściwy, słuszny, uczciwy, prawy sposób postępowania, dobre wyjście z trudności (15) : *OrzRozm* I4v; nie oglądáli fye cí/ o niepodobny bród fye kuźzac/ ná to co zá nimi było *OrzQuin* R; To fztuká przednia żeglowánia tego/ [...] obrác fobie trwały Y przezyrzyfty bród/ kędy cnotá płynie *GosłCast* 55.

Przysłowie: Gdyż ich wiele widamy też z zacnego rodu/ Iz bárzo brną we błoto á chybyią brodu. *RejWiz* 100v, 28v; *RejZwierz* A5v; *OrzRozm* I4v;

nie máłz co winić/ W tym pocźciwym człowiecze dawnego narodu/Bo w żadney dobrej fprawie nie chybi ten brodu *PapPan* F4v, R4, Ee2; *KochFr* 21 [*ogółem 8 r.*].

Zwroty: »brnąć prostym (prosto) brodem« = *postępować uczciwie, szczerze, jawnie, śmiało (2)*: Bo ten brnie proftym brodem niechce ná wykřęty *RejZwierz* 56v, 62.

»prosto iść brodem« = *postępować uczciwie, szczerze, jawnie, śmiało*: TV ná mię przytrudnieyfzym/ s tym zacnym narodem/ Bo w káżdych swoich fprawach/ profto idzie brodem *RejZwierz* 52v.

»[czyim] brodem pojąć« = *pójść czyjás słuszną drogą, za czyimś dobrym przykładem, wzorem*: iefliże my ná proftość przodków náłzych pátrzac/ ich brodem w tey Exekucyey poydziemy/ befpiecznie do brzegu przebrniemy *OrzRozm* Iv.

3. Błąd, zło, grzech, postępowanie godne potępienia (2) :

Zwrot: »zabrnać w (głęboki) brod« [*szyk zmienny*] (2): poćciwy człowiek ma fie pilnie ftrzedz y tákich biełiad/ y tákich ludzi y thákich rozmówek/ fładby mu to przypáść miáło. [...] y co fzkodliwego/ y co trudnego/ y co niepoćciwego poćciwemu człowiekowi przynośi. [...] Abowiem kto iuż w ten brod zábrnie/ iuż nigdy befpiecznego áni wefołego czáfu mieć nie może. *RejZwierz* 72; Zábrnęli w ták głęboki brod/ á fładzby mogł rzecz w głębokie błotho/ iz áni wiedzą/ áni vmieią iáko fie s tego wypłéthác máią. *RejZwierz* 194.

4. Wyrażenie przyimkowe w funkcji przysłówka: »w brod« (9) :

a. *Przez wodę bez pomocy łodzi lub promu (pieszo, konno, wozem) (3)* :

Zwrot: »w brod jechać, przejeżdżać« (3): *BielKron* 411; wielka fuchość pánowála w Polfzce y w Litwie/ [...] w brod koniem przeiezdzano zá Rágneta *StryjKron* 652; Od moftowého tákze łą wolni: á kto chce wbród iechać, nie ma mu bydz broniono. *SarnStat* 68.

b. *Najkrótszą drogą, najprościej, po prostu, bez ogródki, nie długo myśląc; szczerze; śmiało (3)* :

LEpiéy było zaráz w bród / ftárzy ták mawiáli/ Ktorzy fykophánciiéy nikąłká nie ználi. *PudłFr* 42.

Zwroty: »po prostu a jako w brod brnąć«: Ale bychmy po proftu á iáko w brod brnęli/ Pewnie bychmy w fwych fprawach dáleko flynęli. *RejZwierc* 251v.

»w brod iść« = *mówić prosto, szczerze*: Nárzeka iefzcze tenże Doktor S. ná bučný lud dworfki/ [...] iż w poľpolitey rozmowie/ rzadko w brod idą/ ále dworfkich mow fwoich/ zmyślaniem/ bluźnierftwy [...] popieráią *PowodPr* 48.

c. *Całkowicie, zupełnie, w pełni, obficie, w obfitości, dużo (3)* : Ten lud też iefł táki/ Krnąbrny/ y bárzo prędky w bród złości wżeláki. *ZawJeft* 5; fáctia Nowoewángelicka/ iż niemogła wbrod (iáko fzczyrości Ewángelickiey y Polfkiey należało) áni Iurifdikciy duchowney/ áni dzieięćin duchowienftwu záprzeć: fzii [...] ná duchownych takim podkopem. *PowodPr* 23; niechże fie nikt nie obraża/ iż fwego (P. Bog widzi) nic nie fzukáiąc/ dobrá poľpolitego iáko mogę wbrod ocbriam. *PowodPr* 85.

BZ